

stupné porodnosti dle konfesí (nejpłodnější řeckopravoslavní, pak méně již katolíci pravověrní, pak země protestantské, nej- méně porodů země vyslovené necírkevnosti - Francie, i Židé ve velkoměstech a zemích západoevropských.

7.) Dle t.zv. racionalistické theorie (Julius Wolf) je charakteristickou známkou naší doby, že staví ploze- ní dětí na basi ryze rozumové úvahy a odvrácení se od tradic náboženských a politických atd., i tato theorie však obstojí toliko, zahrnujeme-li v "racionalisaci" života všechny momenty ostatní, zámožnost i vzdělání, poměšřování se obyvatelstva i peněžní hospodářství, výdělková zaměstnání žen i ženskou eman- cipaci, rozšíření znalosti prostředků antikoncepčních i pokro- čilou jejich techniku atd.

8.) Konečně četní autoři pokládají úbytek porodno- sti za následek poklesu úmrtnosti (tak již sám Malthus, nově- ji Budge, Juraschek a j.).

V celku platí slovo Gideovo, že žádný výklad plně neuspokojuje - bylo by vůbec marno chtít zjev tak složi- tý vysvětlovati konkrétní příčinou jedinou.

§ 31. Stěhování (sociální příčiny měny (po- hybu) obyvatelstva).

I. Stěhováním se lidí rozumíme opuštění rodné
vůdy (domova) v úmyslu, hledati na jiném místě téhož či jiné-

ho obvodu státního nové podmínky existenční. Jsouc jevem všemu organickému světu společným, je stěhování i v lidstvu přes všechny psychologické momenty, člověka k setrvání na rodné půdě pudící, podmínkou pro tvoření nových středisk kulturních a prostředkem k dosažení vyšších stupňů vývojových.

S hlediska určitého národa (státu) rozeznáváme

stěhování vnitřní, změnu pobytu uvnitř hranic státních, která má vliv toliko na vnitřní osídlení obyvatelstva uvnitř státu a na různou místní hustotu, nikoli však na celkový počet obyvatelstva, a

stěhování zahraniční (vnější), které jest buď vy-stěhovalectvím nebo přistěhovalectvím a které jakožto sociální činitel měny obyvatelstva může do značné míry modifikovati výsledky pohybu (porodů a úmrtí) obyvatelstva.

Oboje stěhování je pak buď přechodné (dočasné) zejm. sezonní (Slováci do Čech na polní práce, Poláci a Rusové do Německa, Italové na tunelové a silniční stavby do Francie nebo na žně do jižní Ameriky a pod.), nebo

trvalé, děje-li se bez předchozího úmyslu vystěhovalecova, vrátiti se.

II. Národohospodářsky rozumíme vystěhovalectvím opuštění státního území v úmyslu trvale usaditi se v cizině. Nečítají se tedy za vystěhovalce turisté, sezonní dělníci, obchodní zřizenci ve službách tuzemského závosu přechodně do

ciziny vysílání, úředníci v zahraničních úřadech diplomatických nebo konsulárních a pod.; nečiní však rozdílu, vystěhoval-li se kdo za hranice způsobem dovoleným či jako vojenský sběh, nebo zločinec, uprchlík a pod., aniž je nutno, aby se kdo vystěhoval na vždycky. Rozhodnou je národohospodářsky vždy toliko jednak dosavadní příslušnost vystěhovalce ke státu domovskému, jednak úmysl trvalého pobytu za hranicemi.

S hlediska státní péče vystěhovalecké žádá se druhdy tuzemskými zákony vystěhovaleckými, aby si ten, kdo se z domova vzdaluje, v cizině trvalou výživu hledal, nebo i když tam neodchází za výdělkem, aby se do ciziny stěhoval s úmyslem nevrátiti se již.

Vystěhovalectví je buď svobodné nebo nucené ("deportace" zločinců nebo i osob politicky nepohodlných, v dřívějších dobách nebo ještě dosud, z Anglie do Austrálie, z Francie do Cayenne, z Ruska na Sibiř) dále jedinecké, děje-li se jednotlivci nebo rodinami, a hromadné (stěhování národů nebo náboženských vyznání), kontinentální (mezi národy téhož kontinentu) a zámořské, vystěhovalectví státem organisované neorganisované.

Podle kvality vystěhovalců je stěhování jed-

a) zemědělské (selské), stěhují-li se lidé s nevelkými hmotnými prostředky, aby si v nových sídlech založili samostatné hospodářství zemědělské (na př. stěhování se Ru-

sú do Sibíře a stepních oblastí, vystěhovalectví evropské do Kanady, Argentiny a j. zemí s nadbytkem levné nebo bezplatné půdy). Příčiny mohou býti zde nejen hospodářské, nýbrž i náboženské a politické;

b) stěhování dělnické do zemí a míst s pracovní mzdou vyšší, než je v domově, které jest jak vnitřním (z venkova do měst a z malých měst do větších), tak zahraničním, kontinentálním i zámořským (poč. 21. stol. již přes 90 % přistěhovalců do Severní Ameriky usazovalo se v městech, zvl. továrních a hornických);

c) stěhování inteligenční (Vojevjkov : "buržoasní"), t.j. stěhování vzdělaných, energických a nezřídka i jistým kapitálem /vládnoucích lidí, aby v cizině buď ihned nebo po přechodné služební době v cizích závodech zařizovali samostatné větší podniky obchodní, průmyslové nebo i zemědělské. Patří sem zejm. mladší synové ze šlechty a bohatého měšťanstva v Anglii, kteří, druhdy ve zvláštních k tomu školách prakticky vzdělání byvše, stali se původci chovu ovcí pro vlnu v Austrálii, jižní Africe a jižní Americe, kávových a čajových plantáží v Indii a na Ceyloně, patří sem i značný díl vystěhovalců německých do Ameriky, Ruska, Malé Asie a j. Běží tu skoro navskrz o stěhování pouze individuální.

Rozumí se, že leckterý samostatný farmář i na darované půdě v zámoří, nemohl-li se přizpůsobiti tuzemskému hospodaření, stává se dělníkem městským a naopak leckterý děl-

ník uspoří si z vysoké mzdy na zařízení samostatné farmy.

III. Láska k rodné půdě je člověku vrozena, stesk po domově vede přečasto k zjevům přímo pathologickým. Jsou sice nezřídka v lidstvu i povahy dobrodružné, odvážné a výbojné i prostě vědychtivé, toužící vyšínouti se nad úzké meze otčiny a vyměnit klidné pohodlí domácí za nebezpečí i strádání v cizině. Je nesporno, že právě takovými povahám děkuje lidstvo za přečetné objevy zeměpisné a národopisné i j., a že právě ony byly namnoze průkopníky obchodu a vší kultury. Avšak to jsou výjimky z pravidla, jímž jest lpění k hroudě, na které se člověk narodil - protože člověk (zvl. mírného pásma) se dovede změněným poměrům přírodním přizpůsobiti tou měrou, jaká není dána snad žádnému jinému živočichu. Odhodlá-li se kdo tedy k trvalému opuštění rodného kraje a přetrhání všech svazků jej k němu pojících, neděje se to z pravidla bez vážné osobní příčiny, a dlužno souditi dokonce na hluboké závady sociální, vyskytnou-li se vystěhovalectví jakožto zjev hromadný, celé kmeny, kraje, třídy zachvacující a k tomu trvalý.

IV. Základní činitelé hnutí vystěhovalického jsou : rozmnožování lidstva a potřeba jeho expanse se strany jedné a obmezenost daného prostoru s druhé strany. Přelidnění, které je jen relativní a druhdy jen dočasné, pudilo již od nejstarších dob jednotlivce i celé kmeny opouštěti původní sídla zakládati vlastní kolonie nebo osazovati se mezi národy ji-

Vedle tohoto základního faktoru měly na dočasnou fluktuaci vystěhovaleckou silný vliv

a) v dřívějších dobách motivy náboženské a politické (česká emigrace po roce 1620, vystěhovalectví Hugenetů z Francie po r. 1685, puritánů z Anglie, protestantů ze Salcburska r. 1731 a 1732, emigrace francouzská po vypuknutí velké revoluce, polská po pádu Polsky, alsaskolotrinská po roce 1871, dílem i emigrace ruská a židovská z Ruska.

V nové době však tyto motivy ustupují do pozadí.

b) Nyní bývají to především důvody hospodářské a sociální, zejm. nerovnoměrné rozdělení pozemkového majetku, "hlad po půdě" u venkovského obyvatelstva, nedostatek výdělku a nízké mzdy u obyvatelstva městského, občasné hospodářské krise a pod. příčiny, které pudí statisíce lidí do nových vlastí, vedle nich pak

c) ovšem i v odvěké příčiny psychologické, ctižádost, dobrodružnost, vědychtivost, ztráta společenského postavení v starém domově a j. motivy, které určují konání člověka vůbec.

d) Místy silně působí i nedostatek vzdělání a rozhledu (jak značné % analfabetů je mezi vystěhovalci !), který činí jednotlivce tím přístupnějším svodu příbuzných, známých i prostě vyděračských agentů, i konečně jakáso psychosní nákaza určitých krajů a vrstev.

V. Vystěhovalectví stalo se dnes zjevem trva-

lým a hromadným a vzrůstá se nyní tím více, čím snadnější je doprava, čím užšími stávají se osobní vztahy mezi zemí vystěhovaleckou a mateřskou a čím více země cizí jsou nebo zdají se svými přirozenými přednostmi, svými politickými zařízeními, všeobecnými kulturními pokroky a hospodářským blahobytem (zejm. nízkými cenami pozemků a vysokými mzdami naproti opačným přímo poměrům v starém domově) vynikati nad zemí domovskou.

Stará veliká stěhování národů, způsobovaná spolu příčinami hospodářskými a sociálními, zvl. relativním pře- lidněním, již na okupatorním, pachtýřském či rolnickém stupni hospodářského vývoje, byla spojena s osazením či dobytím nových sídel, zvl. v Evropě střední a východní. Od 16. století jde evropské vystěhovalectví za osazením nového světa, hromadně však teprv od let 1820. s rozvojem parních komunikací. Bylo to zprvu převahou vystěhovalectví západoevropské a románské, později východoevropské, germánské a slovanské, z počátku především do Spojených Států, nověji též do Kanady (germánské i slovanské), Jižní Ameriky (románské), jižní Afriky i Austrálie (germánské zvl. britské) a vedle toho čínské do severní Ameriky, Austrálie a indického souostroví.

Počavši v západní Evropě (Francii, Holandsku, Švýcarsku, Anglii), kde obyvatelstvo Irska bylo jím stlačeno na polovici a kde ještě v létech 1870. Velká Británie s Irskem lávala největší kontingent vystěhovačů, přešlo do Německa, které dosáhlo vrcholu v létech 1880. dodávalo Unii cenné živly

kolonistické i podnikatelské, inženýrské a j., a od let 1880/90. i do Švédska a Norska, od počátku tohoto století rozmohlo pak se neobyčejně z Itálie, Rakousko-Uherska, Ruska i států balkánských, a stále se značně udržuje i z Velké Británie, kdežto Francie a Belgie zůstávají stacionární a předválečné Německo stalo se zemí přistěhovaleckou. Vystěhovalectví z Itálie má ovšem asi z polovice ráz jen dočasný (na stavby železniční, zvl. tunelové). Americká krise r. 1907/8 číslice vystěhovalecké dočasně stlačila.

K zemím se značným vystěhovalectvím patřila před válkou i sama Americká Unie. Kromě Francie, Belgie, Švýcarska, od r. 1895 i Německa, a konečně Balkánu čítaly všechny ostatní státy evropské více vystěhovačů než přistěhovačů.

Směr, jímž se vystěhovalectví béře, určován jest příčinami jak hospodářskými, tak i národními a politickými. V státech s velikou državou koloniální jde valný díl vystěhovačů do vlastních kolonií. Jinak odcházejí (stěhují se) národové románští většinou do jižní a střední Ameriky, kde převládá španělština, germánští většinou do Spojených Států, rovněž tak ze Slovanů Češi a Slováci, a Poláci (potom i Finové, Maďaři). Slované ostatní odcházejí kromě do Unie i do jiných anglických kolonií a do španělské i portugalské jižní Ameriky.

Vedle Unie, která lákala dříve přídělem půdy v územích železnicemi otevíraných, později však vždy více jen vysokými mzdami, vystupovaly později v popředí nové státy s

nezabranými dosud plochami úrodné půdy, Kanada, Argentina, Brazílie a j.

VI. Účinky vystěhovalectví dlužno po většině prohlásiti za nepříznivé :

a) Vystěhovávají se z tuzemska lidé ve věku nejproduktivnějším, kdežto děti a starci zůstávají doma, a to opět právě živly energičtější, a dále stěhují se více muži než ženy, tím vším pak zmenšuje se jednak pracovní síla národu, jednak se ztrácejí náklady (práce, hmotné statky) vynaložené na výchovu a vzdělání vystěhovalců soukromníky (rodiči, pěstouny) i veřejností (školami všeobecnými i odborovými, výcvikem učňovským a pod.).

b) Menší, ale vždy značnou ztrátou jest, že s každým vystěhovalcem odcházejí do ciziny větší menší kapitálové částky v hotovosti a v movitostech, které v celku tvoří dost značnou část majetku národního (ve fiskálním roce 1905/6 činil úhrnný obnos peněz, jež vystěhovalci přivezli s sebou do Americké Unie, 25:109 mil. dolarů).

c) Silný ruch stěhovalecký může značně působiti na pohyb (měnu) obyvatelstva : silné přistěhovalectví může zvyšovati značně přírůst obyvatelstva i při malých přebytecích porodových, silné vystěhovalectví může v určitých krajích účinek porodových přebytků snížit nebo docela vyvážit.

d) Absolutní úbytek obyvatelstva v celých zemích (státech) vystěhovalectvím nenastává - toliko v Irsku kleslo celkové obyvatelstvo v letech 1867 - 1897 ze 5.48 mil. na 4.55 mil.

obyvatel - naopak přírůstek obyvatelstva byl a jest značnější v zemích s vysokou absolutní i relativní číslicí vystěhovaleckou (V. Britanie, Rakousko, dříve i Německo), nežli v zemích s vystěhovalectvím skrovnějším (Francie, Švýcarsko). Zůstává tedy pro velikost přírostu obyvatelstva vědecky důležitějším přebytek porodů nad úmrtími nežli číslice vystěhovalecká.

Pochybnou hodnotu měly pokusy zjistiti číselně ztrátu národního majetku vystěhovalectvím vznikající (vypočítati a kapitalisovati náklady na výživu, výchovu a vzdělání vystěhovalců, budoucí jejich výdělek atd.), od čehož by zase bylo odečísti úspory od vystěhovalců příbuzných do vlasti zasílané.

S druhé strany může vystěhovalectví i prospěti:

a) Odstraňujíc druhy živly doma nezaměstnané (k živlům tuzemsku nevítaným, j. zločincům, křidatářům, dobrodruhům a pod. ani nehledíc), zjednává rovnováhu mezi pracovními silami a poptávkou zaměstnavatelů a zamezuje klesnutí mzdy v zemi mateřské;

b) vystěhovalectví - děje-li se do zemí od soukmenovců osazených a se zemí mateřskou právními, historickými nebo hospodářskými svazky spojených a od osob kapitálem, vzděláním atd. vynikajících - rozmnožuje obchodní vztahy mezi osadami a zemí mateřskou - v tom z části význam osad zámořských, že absorbující vystěhovalce země mateřské zachovávají jí jejich pr

covní výtěžky i kapitály (význam tento vystihli již v starověku Foeničané, Kartaginci, Řekové, Římané).

c) Velmi často vystěhovalci, kteří zůstavili ve vlasti své rodiny nebo příbuzné, posílávají jim své přebytky a úspory do staré vlasti - Slováci američtí posílali před válkou ročně na 200 mil. korun svým pozůstalým příbuzným do Uher - nebo vra-
cejí se s uspořeným majetkem do staré vlasti (j. Slováci, zejm. však Číňané, jichž se až na 80 % vrací opět do vlasti) +)

d) Tyto vracející se elementy přinášejí pak s sebou do staré vlasti kromě uspořených kapitálů i nabytou větší in-
telicenci a zkušenosti, rozhled a píli, takže mohou se státi průkopníky hospodářského i společenského pokroku v domově a příkladem pro sousedy, kteří zůstali doma.

VII. Vedle vystěhovalectví zámořského mělo pro jednotlivé státy druhdy značný význam i stěhování kontinentální.

+) V Rakousko-Uhersku čí- s sebou odnesené hodnoty
nily pouze číselně pro- a cizoz.cestovní výlohy do pře-
kázané peněžní zásilky Unie, Kanady, Brazílie a Ar- bytek
vystěhovalců do vlasti gentiny

1893	30,195.600 K	21,915.250 K	+	8,279.750 K
1895	23,764.000 "	17,806.550 "	+	5,957.450 "
1900	81,688.000 "	38,491.050 "	+	43,196.950 "
1902	138,100.000 "	63,538.550 "	+	74,561.450 "

Jako stěhování uvnitř státu, bylo i vystěhovalectví kontinentální především stěhováním městským, potom průmyslovým a posléze i zemědělským. Tak na př. agrikolní stěhování Poláků haličských a ruských do Německa *) a Dánska, průmyslové stěhování italských zedníků a j. stavebních a pozemních dělníků do Francie, Německa i Rakouska. Přebývá zde vystěhovalectví dočasné. Směr vystěhování je od východu na západ (počet uherských příslušníků v Rakousku byl větší než rakouských v Uhrách, počet rakouských v Německu a Švýcarsku větší než naopak, podobně i mezi ostatními státy vždy ve prospěch státu západnějšího. Až do r. 1887 (ruské zákony přistěhovalecké) bylo v Rakousku a Německu důležité i stěhování na východ a stejně před válkou pravoslavné obyvatelstvo ruské stěhovalo se na Sibiř a do krajů dříve čínských.

VIII. Vnější (zahraniční) stěhování ustupuje v státech novodobých významem zpravidla daleko stěhování vnitřnímu (tuzemskému). Vytknouti lze tedy tyto momenty :

1.) Také příčinou vnitřního stěhování jsou nepříznivé hospodářské poměry krajů odstěhovaleckých. Zvláště silně

---

x) R. 1907 bylo prý v Porýnsku a Vestfalsku zaměstnáno na 1 mil. dělníků zahraničních, většinou z Haliče, ruského Polska, Italie a Holandska, a sice 3/4 mil. v průmyslu a hornictví, 1/4 v zemědělství. Ze západního Německa odcházeli naopak dělníci na práci do Holandska.

i tu působí nerovnoměrné rozdělení pozemkového majetku (okrese-
sy velkostatkové jsou obvody nejsilnějšího odtahu obyvatelstva)
a vázanost jeho, skrovná úrodnost půdy a intenzita jejího obdělá-
vání, stoupání cen pozemků a pod.

2.) Vnitřního stěhování účastní se obrovské a vždy
větší massy obyvatelstva, víc než ruchu vystěhovaleckého. Přes
to bylo mu věnováno dříve daleko méně pozornosti, než vystěho-
vactví, protože vnitřní stěhování má vliv toliko na různou
místní hustotu a způsob osídlení, nikoli však na celkový počet
obyvatelstva. Zvl. ve velkých státech (Rusko, Spojené Státy
Americké atd.) je stěhováním vnitřním, co by při menším teri-
toriu bylo již zahraničním (podobně jako při poměru tržby
vnitřní a vnější ve státech velkých a malých).

3.) Mužské pohlaví má daleko větší pud stěhovací
(intenzivnější podněty k stěhování uvnitř státu) nežli žen-
ské; toto stěhuje se spíše do blízkých okresů, muži spíše do
vzdálenějších.

4.) Stěhování do blízkých okresů a zemí převažuje
nad vzdálenějšími, třebaže i tohoto silně přibývá.

5.) Jsou obvody přitahové (atrakční) a obvody
odtahové, avšak lidé odstěhovávají se i z obvodů přitahových
a naopak; týž obvod je naproti druhému obvodu s lepšími podmín-
kami výdělkovými obvodem odtahovým, naproti třetímu s horšími
podmínkami pracovními obvodem přitahovým.

6.) Obecně mají co do poměru stěhování uvnitř státu

zvláštní přitažlivost města (dělníci, služby) a průmyslové okresy. Zvlášť významnými průmyslovými a hornickými obvody přistěhovaleckými byly v území naší republiky severní Čechy a Ostravsko, v Rakousku jihovýchodní Rakousy, severní Štýrsko a Vorarlberk, v Německu Sasko, Porýnsko, Vestfalsko a j.

7.) Stěhování uvnitř státu je rovněž jako vnější jednak trvalé, jednak dočasné s jistými pravidelnými zjevy, j. proudění stavebních dělníků na jaře do měst, sestupování horských obyvatelů na žně do rovin, stěhování sezonního kočovného dělnictva z chudších, opozdělejších krajů východních na lední zemědělské práce do kulturně pokročilejších zemí západních na místo domácího dělnictva odcházejícího do krajů ještě průmyslovějších, j. Slováků na polní práce do Čech a Moravy, Poláků do Německa (dříve t.zv. "Sachsengängerei" - nejprve poznávanější Poláci odcházivali na řepařské práce do saského Polabí) i do Dánska.

Výsledkem vnitřního stěhování (v dnešním rozsahu teprv moderními komunikacemi umožněného) jest nahromadování se obyvatelstva v městech a stagnace nebo dokonce úbytek obyvatelstva na venkově, nepoměrný vzrůst obyvatelstva v průmyslu a v obchodě a útěk z venkova a od práce zemědělské. *)

---

*) Na počátku 19. stol. jenom Londýn měl 2/3 mil. obyvatelů, Paříž jen 1/2 mil., Berlín, Vídeň, Petrohrad, Moskva jen kolem 200.000, N. York sotva dosáhl 100.000, Praha měla tehdy jen 75.000, Budapešť 54.000, Terst 29.000, Řím jen 153.000. V Německu byla jen dvě velkoměsta (Berlín a Hamburk), dnes jich je 48 (viz shora).

IX. Stěhování, jehož se účastní většinou lidé v dospělém věku, zvyšuje v celkovém obyvatelstvu přítahových obvodů zastoupení věkových vrstev ke sňatkům a porodům způsobilých a stupňuje tedy plodnost místa přistěhovaleckého, kdežto v okresích vystěhovaleckých zbývá kromě starců jen dorost k udržení hospodářství nezbytně potřebný. Tím na př. v Čechách, kde jevištěm populačního soustřeďování stala se až do převratu průmyslová a hornická oblast německá (až na několik málo středisk českých, j. zejm. Prahu s okolím, Plzeň, Čes. Budějovice), bývalý rozdíl přirozeného přírostu mezi kraji českými a německými se zmenšuje, natalitní číslíce obou kmenů se sblíží, a podobně zmenšil se i dřívější značnější rozdíl úmrtnosti v okresích českých proti německým zlepšením sociálního postavení dělnictva průmyslového.

V létech 1820 - 1909 vystěhovalo se z Evropy úhrnem alespoň 32 mil. lidí, z toho do Spoj. Států 24 mil., ze přírostu obyvatelstva ve Spoj. Státech v létech 1900 - 1910, celkem 16.1 mil., (na 95 mil. 1911), připadá na přirozený přírost 9, na přistěhovalectví 7.1 mil. Co do národností převažovali dříve Angličané a Němci, dnes Slované a Italové.

Přistěhovalců do Spoj. Států v létech 1821-1913 bylo úhrnem

z Vel. Britanie a Irska	8.12 mil.
z Německa	5.48 "
z Rak.- Uherska	3.77 "
z Italie	3.69 "

z evropského Ruska	3.13 mil.
ze Švédska a Norska	1.77 "
z Francie	0.50 "

V létech 1870. dodávala největší kontingent vystěhovalců Velká Británie s Irskem, pak Německo, od let 1880./90. i Švédsko, Norsko a Itálie. Vystěhovalství z Německa od krise americké v roce 1894 velice kleslo. Naproti tomu od roku 1900 silně stoupló vystěhovalství z Rakousko-Uherska

(1899 celkem : 90.440
1907 " 386.528).

Z Rakousko-Uherska se vystěhovalo

	celkem	z toho z Rakouska	z Uherska
v l. 1881-1890	443.984	257.161	186.823
" 1891-1900	692.711	407.393	285.318
" 1901-1910	2,299.088	1,063.196	1,236.892.

V posledních létech předválečných bylo vystěhovalců z Rakousko - Uherska

	celkem	z toho do Kanady
r. 1908	102.795	13.904
1909	250.580	20.123
1910	270.060	10.240
1911	163.962	17.420
1912	247.466	24.394.

Rovněž silné bylo stále zámořské stěhování z V. Británie, kde se Irsko nyní účastní jen poměrně skrovnými

číslly, a z Italie, kde má ovšem asi z 1/2 ráz jen dočasný (na stavby železniční, zvl. tunelové).

Americká krise 1908 čísllice vystěhovalcké dočasně stlačila. Velice stouplo vystěhovalectví z Ruska (1888 jen : 33.487 duší, ale v létech 1901-1905 již ročně průměrem 658.000 duší).

K zemím se značným vystěhovalectvím patří nyní i sama Americká Unie.

§ 32. Národní hospodářství a stát.

I. Působiti na běh a vývoj národního hospodářství mohou arci všichni, kdož jsou s to přímo či nepřímou konati vliv na jeho prosperitu, nechť bezděky svým vlastním jednáním hospodářským, nechť vědomou snahou o povznesení hospodářských poměrů vůbec. Tak především

a) sami jednotlivci : rolník dobře či vzorně hospodářící, továrník, který zavádí nový výrobek průmyslový, obchodník, který otvírá tuzemskému produktu výhradný odbyt za hranicemi (nebo naopak špatně, jestliže nesolidním vyřizováním zahraničních objednávek poškozujc pověst tuzemské výroby nebo obchodu).
Dále

b) sdrúžení podnikatelská (kartely, trusty, pojišťovny, železnice atd.);

c) nevýdělečná sdrúžení (obchodní komory, hospodářské spolky, vývozní a průmyslové organizace a pod.